

Lokalhistorisk litteratur

H. K. Kristensen: Hovedgården Estrup i Malt herred. Dette værk på 167 sider har undertitlen: Med bidrag til bøndergodsets historie og er udgivet af Historisk Samfund for Ribe Amt 1968. At bogen er blevet en særdeles lodig beskrivelse af en af vore gamle herregårde skyldes et heldigt samarbejde mellem nuværende godsejer på Estrup, Chr. J. Petersen, der gennem genrejsning af den forsømte gård peitetsfuldt har samlet og værnet om alt fra det gamle gods og været den drivende kraft for at få dets historie skrevet, og Historisk Samfunds redaktør, H. K. Kristensen, Varde, hvis mangfoldige historiske arbejder og indgående kendskab til arkivstudier i højeste grad er kommet denne bog til gode.

En utrolig mængde stof er indsamlet, samarbejdet og skrevet på en tiltalende og livlig måde. Foruden den egentlige opgave at berette om godsets og ejernes historie er der meget vægtige skildringer af bøndergodset, hvilket er af betydning for egns- og slægtsforskere. Bemærkelsesværdigt er det, at Kristensen modbeviser den påstand, at hovarbejdet på Estrup bevirkede, at bønderne forsømte deres egne gårde. Også om 7-8 kirker, der en tid hørte under Estrup, er der meget interessant stof. Der fortælles om ejernes slægtshistorie og om deres jordhandel, om studehandel, smugleri, soldatertjeneste, stavnsbånd, hekseprocesser, spøgeri, sagn og anekdoter. Af gårdens historie skal her kun gøres opmærksom på, at den fra midten af 1500-tallet og ca. 100 år frem udviklede sig fra en almindelig bondegård i den daværende nu længst forsvundne landsby Estrup, til en hovedgård med betydeligt bøndergods, 1693: 223 tdr. htk. Dette skyldes især et par mænd af slægten Juul. Sidst i 1700-tallet sælges det meste af bøndergodset og gårdens jorder. I bygningshistorien må nævnes overførster Hans Bachman, der i årene mellem 1714 og 1724 opførte den nuværende smukke hovedbygning. Blandt ejerne har flere af slægten Lautrup fået et smukt eftermæle blandt godsets bønder. Bogens sidste afsnit er en grundig redegørelse for den 240 tdr. ld. store, smukke og velplejede Estrup skov.

Bogen om Estrup, der er velforsynet med fotografier, tegninger og registre, er et fint historisk arbejde med blivende værdi.

J. K.

Fhv. stadsskoleinspektør *Jens Heltoft* har udgivet *Gaarde og slægter* med uddrag af stamtavler. Det er hans og hustrus Elisabeth Bruuns slægtsgårde her skildres. Her behandles gården Heltoft i Ovtrup og forfatterens dertil knyttede slægt, som nedstammer fra en indvandret tysker, Johan Jochum Wassermann, f. 1729, og den mødrene slægt fra Starbæk mølle og Toftegården i Rærup. Fru Heltoft hører til den kendte og store slægt Bruun fra Orten og Gunderup i Arre, hvortil bl. a. hørte Leopold Bruun i Tjærborg, fru Heltofts farfar, som Heltoft skildrede i forrige årbog. Fruens mødrene slægt stammer fra Fogedgården og fra en gård

i Skovbølling, begge Jelling. Hun hører til en af de østjyske Ravnslægter, som ligeledes har stor udbredelse. Her er stamfaderen herredsskriver og selvejer Henrik Rafn, Skærup Østergård, omk. 1540. Hans sønnesøn, ligeledes selvejer og herredsskriver, Peder Jensen Rafn nævner Heltoft ca. 1670. Det kan tilføjes, at han døde 1687, for der holdtes skifte efter ham 8. nov. 1687 (se Jy. Sml. 4. rk. IV, 338). Den smukke og nydeligt udstyrede bog har Heltoft udarbejdet i anledning af sit guldbryllup, men den har interesse for mange andre end guldbryllupsgæsterne.

Løvklitterne, et af Danmarks ejendommeligste og på sin vis smukkeste områder, er blevet videnskabeligt undersøgt af Lars Feilberg, både m. h. t. beskaffenhed og oprindelse. I *Bidrag til beskrivelse af Løvklitterne ved Kærgård* (Dansk dendrologisk årsskrift 1968) har Feilberg fremlagt sine resultater af de særdeles omhyggeligt udførte undersøgelser. Langs en nivelleret linie gennem krattet, vort lands vestligste, foretoges en række jordbundsundersøgelser, også prof. N. Kingo Jacobsen udførte en serie boringer. De viste udprægede flyvesandsdannelser, der dog enkelte steder nederst måtte tydes som marine eller måske diluviale lag. Flere steder mod øst konstateredes gytje, stammende fra en højere vandstand i Fiilsø. Søen »nåede sin maximale vandstand i begyndelsen af vor tidsregning,« skriver Feilberg. Dette stemmer smukt overens med en undersøgelse af bopladslag ved Hjulsager, jeg foretog for over 30 år siden, og som gav til resultat, at »det er sikkert, at søen tidligst kan have fået sin højeste vandstand i ældre jernalder« (Fra Ribe Amt 1939, 180). Først senere kan skoven da være vandret ud på disse områder. Sagnet siger, at krattet er rester af en tilføjet egeskov. Allerede omk. 1900 udgravede C. S. Ropstorff en klit, hvis egepur viste sig at være de yderste grenender af et gammelt forvredent egetræ, men hvis stamme var begravet i sandet. Feilberg har fundet det samme. En eg var spiret fra læsiden af en gammel klit, hvor der tidligere havde vokset ege. En anden udgravet eg kunne anslås til 150-200 år. Desværre kunne selve egeskovens alder ikke fastslås, men af flere grunde finder Feilberg det sandsynligt, at krattet er ældre end den store sandflugt, der satte ind i 1500-tallet. Endelig hævder han, at egen burde anvendes som sanddæmper i stedet for de brandfarlige fyr, netop nu, da egnen erobres af de talrige feriegæster.

Udgivelsen af *Skast herreds tingbøger 1636—1640* er nu afsluttet med omfattende registre, udarbejdet af fruene *Kirsten Prange* og *Aase Rosenberg Rasmussen* samt arkivar *Poul Rasmussen*. De er opdelt i ikke mindre end 5 registre. Det vigtigste er et hovedregister, d. v. s. alfabetisk ordnede navne på enestegårde, møller, landsbyer og administrative distrikter, herunder er ikke alene opført navnene på lokaliteter, men også på personer fra pågældende gård, mølle eller by, så her kan enhver hurtigt og let finde frem til, hvad tingbogsrækken har om hans gård eller by.

Fortid og Nutid har udsendt et dobbelthæfte af stor interesse for vore samfund. Formanden for Sammenslutningen af lokalhistoriske foreninger, landsarkivar *Peter Kr. Iversen* har skrevet

De lokalhistoriske foreningers arbejde i tal 1966-67 på grundlag af udsendte spørgeskemaer, behandlende samfundenes økonomi, årbøgernes omfang og pris m. m. Det drejer sig om 35 lokalhistoriske foreninger med ca. 30.000 medlemmer. Her kan vi se vort samfund i forhold til landets øvrige. Redaktøren, arkivar Knud Prange, har stillet 3 årbogsredaktører spørgsmålet: Hvad vil vi opnå med den amtshistoriske årbog, og hvilke midler benytter vi i det redaktionelle arbejde? De tre redaktører: Rudolph Bertouch-Lehn, H. K. Kristensen og Ole Warthoe-Hansen giver hver besked om, hvad de stiler efter med deres redaktionsarbejde. Det forslag om registrering af tingbogsstof, Vald. Andersen fremkom med i forrige hæfte, uddybes nu af arkivar Poul Rasmussen. Blandt hæftets historiske noter fremdrager arkivar H. Worsøe vor årbog 1967 og professor Kristian Hald Bencards bog Den Gamle og Navn-Kundig Kiøbstæd Ribe. Endvidere er her offentliggjort beretninger fra museerne, også fra vort amt, men af vore byhistoriske arkiver har kun Esbjerg, Grindsted og Varde ladet høre fra sig. I *Geografisk Tidsskrift*, junihæftet 1968, har Henning Mørch skrevet *Fødesteds- og indflytningsfeltet for Grindsted by 1964*. Vandringsoplysningerne omfatter 4.047 personer eller 64 pct. af befolkningen. Selvfølgelig kommer de fleste vandringer fra byens nærmeste omegn, navnlig når det gælder fra land til by. 2/3 af de ufaglærte arbejdere var flyttet mindre end 30 km, kun 1/5 mere end 50, medens det forholdt sig anderledes med akademikere. Blandt de unge var det kvinder, der vandrede mest. Rekrutteringsmønsteret har været det samme i den sidste menneskealder.

Ribe Statsseminarium har bestået i 50 år, og i den anledning har dets tidligere mangeårige rektor Svend Mogensen skrevet dets historie, *Ribe Statsseminarium 1918—1968*, og på forholdsvis få sider formået at give en mængde oplysninger i en klar og letlæselig fremstilling. Først skildres det private seminarium, der startedes 1899 af den unge energiske sognepræst Simon Hansen, der 1915, da han flyttede til Helsingør, solgte til dets inspektør, den stærkt grundtvigsk prægede Søren Noe-Nygaard, som alle dage står i uforglemmelig og ufordunklet glans for alle vi, der betagne sad lyttende under hans kateder. Fra disse åringer må også nævnes den kendte komponist Oluf Ring og den lune, men tankeklare Johs. Kabel, der, som Mogensen skriver, «ved sit næsten halvhundredårige virke ved seminariet var det vigtigste bindeled gennem de forskellige faser af dets historie». Allerede 1918 i krisetiden for seminarierne så Noe-Nygaard sig nødsaget til at sælge. Elevtilgangen svigtede. Derefter blev han landsbypræst, sidst i Lunde-Ovtrup, hvor han en forårsdag styrtede død om med sin cykel på vej til sygebesøg. Seminariet blev statskvindeseminarium med frk. Johanne Louise Mohr som forstanderinde, hun var «en ægte skolemoder» og afløstes 1930 af Helge Haar, der er velkendt i vort samfund, hvor han i en årrække var bestyrelsesmedlem. 1947 blev Mogensen rektor og 1966 Niels Kyndrup. Der gøres rede for de forskellige omdannelser og udvidelser, som de hurtigt skiftende krav til læreruddannelsen nødvendiggjorde, om kriser, især den alvorlige i 1930, da der tænkes

på flytning eller nedlæggelse, om besættelsestidens store vanskeligheder, og der nævnes lærere og elever, skolen var atter blevet fællesseminarium. Rektor Kyndrup skriver om seminariet nu og i fremtiden og bringer sin tale ved demissionsfesten. Sluttelig har Mogens udarbejdet en fortegnelse over samtlige dimittender, der dog kun opgiver navne og adresser.

Manuskripter og arkivalier i danske samlinger er udgivet af et udvalg ved *Helle Linde* og *Anker Olsen* og hviler på et stort indsamlingsarbejde. Oplysningerne fra godserne er ret mangelfulde og derfor ikke medtaget, men afleveret til landsarkiverne. De store offentlige landsomfattende institutioner, arkiver, museer, biblioteker og samlinger giver korte oversigter over indholdet, adgangstider og litteratur. De øvrige er mere detaljerede og brogede. Fra vort amt er der oplysninger om Ribe rådhus-samling og bys arkiv, Den antikvariske Samling, Ribe Folkebibliotek, Katedralskolens bibliotek, Varde byhist. arkiv og museum, Esbjerg byhist. arkiv og museum, Centralbiblioteket, Ølgod og Fanøs museer samt Askov højskoles og Vejen biblioteker. En nyttig bog for mange forsker.

Nr. Nebel sparekasse har ved sit jubilæum udsendt et smukt udstyret festskrift med mange billeder: *En sparekasse og dens egn 1869—1969*. Heri behandler dens tidligere direktør *Kr. Madsen* kassens 100 årige historie, også denne sparekasse skylder brandkassen sin opståen og har uden nævneværdige tab arbejdet støt og solidt og derved nået dens nuværende betydelige position. *H. K. Kristensen* skriver om Klingende mønt, egnens mønt-historie, belyst gennem jordfund, og i afsnittet *Gennem hundrede år* fortælles om de store forandringer, egnen gennemgik, og som ganske forandrede dens fysiognomi og befolkningens tilværelse. — *Janderup Andelskasse gennem 50 år* er ligeledes et festskrift. Det er skrevet af lærer *N. Chr. Nielsen*, der i korte rids giver kassens historie og bringer fine billeder af dens betydelige mænd.

I *Kuml* 1967 har *Robert Thomsen* fortsat offentliggørelsen af sine undersøgelser over oldtidsjern, nemlig af nogle brudstykker af gamle jernredskaber, fundet i Hagestad i Skåne. Ingeniøren viser, at nogle af disse er eller kan være fremstillet af oldtidsjern af myremalm. Sammesteds har *Niels Thomsen* gjort opmærksom på to mærkeligt formede ildbukke fra *Sønderhøe i Bramminge* og på en nedgravet stensætning tæt ved *Præstegårdsbækken i Esbjerg*, der vistnok må tolkes som en brønd fra ca. 400—600 e. Kr. — I *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1968 har museumsinspektør *Bjarne Stoklund* skrevet om den snart berømte gård fra *Lønnestak*, som er genrejst i Frilandsmuseet. Med en imponerende indleven i emnet og vestjyske forhold i det hele taget behandler *Stoklund* gårdens historie, dens bygninger, inventar og ganske kort dens mennesker. Mange dejlige billeder gør afhandlingen endnu mere tiltrækkende. I forbindelse med *Lønnestakgården* har museet forøvrigt overtaget et komplet inventar fra en gård i *Lønborg*. — Endvidere har bogen en omtale af et rav-smykke fra maglemosetid, som er skyllet op på *Fanøs strand*. Der er tidligere fundet tilsvarende smykker, skyllet op på vore strande. Disse er beskrevet af *Niels Thomsen* i vor årbog 1954.

I *Kuml* 1968 behandler Jørgen Jensen et gammelt fund fra en bronzealders gravhøj ved Sønderskov i Folding under titlen *Et jysk ravfund*, men ser det i en større sammenhæng, omfattende den europæiske ravhandel i yngre bronzealder, og kommer til den slutning, at Sønderskovfundet viser, at rav dengang blev forhandlet fra syd til nord, så eksport af rav fra Danmark næppe var økonomisk grundlag for vor rige bronzealderkultur. I samme bind har Lennart Edelberg skevet om *Ard og åg i Nuri-stan*, hvor 2 mand pløjer med én okse. Og Karen Frifelt, en datter af forfatteren Sal. Frifelt, fremlægger en foreløbig rapport om *Arkæologiske undersøgelser på Oman halvøen*. Den angår især den førislamiske tid.

1. bind af D. H. F.s pragtværk »*Danmark historisk Billedbog*« er lige udkommet. Det behandler tiden indtil 1523. Direktøren ved Frederiksborgmuseet Jørgen Paulsen er redaktør af de udsøgte billeder, der viser sig i den fineste og fornemste gengivelse, medens Erik Kjersgaard fra Nationalmuseet har redigeret teksterne og selv skrevet om middelalderen, rigsantikvar, professor P. V. Glob behandler oldtiden. Billederne er udvalgt således, at de sammen med de tekster, der ledsager dem, på en ny måde giver en jævnt fremadskridende, kortfattet, men såre velskrevet, ja, digterisk beåndet skildring af vor historie — et værk, der overalt vil være en velkommen gavebog.

Evald Kappelskov: Om Henne sogn gennem tiderne (380 sider). Bogen giver en fyldig beskrivelse med udmærkede oplysninger af kirken, skolerne og deres folk. Som naturligt lægges der vægt på at skildre sognets gamle bispegård, Hennegård, der efter reformationen solgtes til adelige og ejedes af disse, indtil Kristoffer Hvas ofrede al sin velfærd i forsvaret af sit land og selv døde som en slagen mand under Karl Gustavkrigene. Der gøres rede for gårdens senere historie. Selv om »de stuer fræ Hennegård« er kendt viden om, er det dog at gøre for megen stads af gården og dens folk, når der uden kildekritik medtages en oplysning om, at Chr. Rygaard »blev greve af Hennegård«. Det udskårne bladværk på kirkens stolegavle opgives at stamme fra det staverskovske våben. I virkeligheden er det akantus som i flere andre af egnens kirker. Det hedder, at kirkens kor blev forlænget ca. 1350, det skete ca. 100 år tidligere. Et udskåret IHS i en stoledør forklares som gældende herremanden Johan Hartvig Staverskov, men Johan fandtes ikke i hans navn. Enten betegner bogstaverne Jesus, eller som Kappelskov selv forklarer det ved en anden indskrift, Jesus hominum salvator. Efter reformationen blev kirken ikke fast forbundet med Hennegård. Den hørte andre steder hen. 1720 gør baron Fr. Krag, Stensballegård, opmærksom på, at i snart 200 år havde han og hans forfædre haft kirken. Kronen indløste den da og sælger den så til Hennegård, dog uden jus voc. Skødet udstedtes 1722. For at undgå sagdannelse må der gøres opmærksom på, at der ikke har ligget nogen herregård Brinche i Ål sogn. Talen er om bispegården Brinch i Sønderjylland. Det er uretfærdigt at bebrejde Enrico Dalgas for i 1830 at undervurdere sandflugten, da han dengang kun var et par år. Det var forfatteren og bondevennen Carl Dalgas fra Højen, der da var i Henne.

Der gøres levende rede for arbejdet med Blåbjerg plantage, og hvad det betød, ligesom man glæder sig over afsnittet om strandfogder, redningsvæsen og fattigforsørgelse i ældre tid. Opkomsten af Henneby, Stavso, Stationsbyen, badebyen Henne Strand m. m. er skildret. Trods bogens gode sider er den ikke uden fejl, og der er ikke taget meget hensyn til nyere undersøgelser og litteratur om sognet. En kildefortegnelse mangler. Dette hænger formodentlig i nogen grad sammen med, at Kappelskovs syn svækkedes. Da sognefolk opfordrede ham til at udgive bogen nu, indledte han et samarbejde med kasserer *Karl Krummes*, der skrev den omfattende gårdhistorie, som dog kun undtagelsesvis går længere tilbage end til 1800. Kappelskov havde udarbejdet ejerlister efter skøde-panterregistrene. De blev revideret af Krummes, der gennemtravlede sognet og indsamlede både mundtlige og skrevne beretninger og reddede derved interessante træk fra forglemmelse. Sluttelig fortæller Krummes en række pragtfulde og velskrevne jagthistorier fra Fiilsø. Det drejer sig om nogle helt ud fantastiske jægere, særprægede og fulde af lune.

Hyrdedreng på heden. Fra Vorbasse sogn i 1860'erne er kommet som nr. 7 i vor række af småskrifter. Det er professor P. S. Vigs barndomsrerindringer. De er udgivet ved *Chr. Winther*, Rødding, der indleder den lille bog med en kort levnedstegning af professoren. Da alle vore medlemmer har fået bogen, omtales den ikke nærmere her.

Hans Brinch, der i 1964 udgav slægtsromanen, *De kom til verden, levede og døde*, har skrevet en fortsættelse . . . *men kun de glemte er borte*. Den er ligesom 1. del en roman bygget op på beretninger, breve og andre dokumenter. Kildestoffet er sat kursiv, medens forfatterens slutninger herudfra og det helt digteriske står med almindelig sats. Alligevel kan det til tider knibe at skelne mellem »Dichtung und Wahrheit«.

Leif Bondesen: Fortiden omkring os er nok skrevet som et hjælpemiddel i historieundervisningen, først og fremmest for læreren, men det er tillige en ny og ganske fortrinlig håndbog for lokalhistorikeren, hvor han kan finde hjælp og vejledning ved siden af *Johan Hvidtfeldts* store bog. *Poul Nørlunds* klassiske storværk *Gyldne aldre*, behandlende Danmarks ældste kirkelige billedkunst som hørende til blandt vor nations kosteligste skatte fra Valdemarernes storhedstid, er kommet i ny udgave. Museumsinspektør *Tage E. Christiansen* fremlægger i et tillæg de nyeste fund og resultater. *Kirsten Bendixens* yndige bog: *Danmarks Mønt* giver en klar og let tilgængelig fremstilling af vor mønthistorie. Det kan måske synes at være unødvendigt på dette sted at gøre opmærksom på den flittige jurist og historiker, dr. jur. *Axel H. Pedersens* sidste bog: *Birketing i Gl. Københavns Amt 1521—1965*. Men der er god grund til det, for her behandles en retspraksis og en række retsforhold, som er analog med vore, og ofte fremmedartede for nutiden. I bogen kan man få bedre forståelse af vore egne, og tingbøger og retsprotokoller må lokal- og personalhistorikere jo hyppigt ty til.

Den modige præst fra Felsted og Vonsild, lærebogsforfatteren, den nationalliberale, efterhånden noget konservative politiker og

utrættelige talsmand for den sønderjyske sag *M. Mørk Hansen* efterlod sig ved sin død omfattende »*Livserindringer*«. De er nu udgivet af den myreflottige seminarielektor *H. V. Gregersen*, der har forsynet dem med supplerende noter, slægtstavler og et stærkt udvidet navneregister. Her fortæller præsten om sit rige, bevægede liv og giver korte usminkede træk om en vrimmel af de folk, han mødte, hvoraf dog kun et fåtal, flest i Ribe, fik tilknytning til vort amt. *Mørk Hansen* stiller ikke sit eget lys under en skæppe, men fortæller frisk og djærvt, først og fremmest for sine børn. Jo, denne stolte nationale stridsmand »havde noget af en oberst i sin holdning«, som *Drachmann* udtrykte det.

Dommer *Hakon Gjessing*, der er født i Tønder 1867 og bl. a. en tid var herredsfoged i Gørding-Malt herreder, men fra 1920, til han blev 70, var dommer i Tønder, har i *Drengår og manddomsvirke i Tønder* fortalt livligt om forholdene i marskbyen dengang og giver en vrimmel af småhistorier og anekdoter om gamle tøndringer. I det sidste kapitel E knæjt kom hjem igjen, som en af de særprægede danske forkæmpere, en kvinde, udtrykte det, fortæller han om den forunderlige oplevelse så mange år efter at bo i barndomsbyen og om de noget underlige retsager, der afvikledes i overgangstiden. *Gjessing* døde 1951 efter i 1938-39 at have nedskrevet erindringerne. Landsarkivar *P. Kr. Iversen* har forsynet bogen med kyndige noter og giver en række personalhistoriske oplysninger. — I *Haderslev Amts Museum* (årbog 1968) læser man en endog særdeles velskrevet artikel af *Kirsten Agerbæk* om *Hertug Hans den ældre og Hansborg*; det er om landets første renæssanceslot, som hertugen byggede. *Hans Neumann* udreder, hvor stedet ligger i den moderne byplan.

I *G. Japsens doktordisputats »Det dansksprogede skolevæsen i Sønderjylland indtil 1814«* gives en omfattende redegørelse for sønderjyske skoleforhold og deres problemer i ældre tid, og talrige sønderjyske skoler behandles, degneskoler og bondeskoler. Det sidste navn har *Japsen* givet de skoler, bønderne havde oprettet i de enkelte landsbyer, men hvori småfolks børn, som prof. *Troels Fink* fremhæver det i en anmeldelse, kun blev optaget i meget ringe tal. Man ser, hvor langt skolevæsenet dernelde var forud for vort i kongeriget (sml. f. eks. *M. H. Nielsen*: *Vestjyske Skoleforhold i det attende Årh. i vor årbog 1909*). Før skoleloven af 1739 kom, fandtes der i *Viborg stifts* 217 sogne kun 23 skoler, og bortset fra få rytterskoler var forholdet noget lignende i vort stift. Dog var her en ikke ubetydelig hjemmeundervisning, »eller naboerne ligger sammen og haver en lille knægt, dreng eller pige eller nogen anden, som de kan have i husene for bare føden« for at undervise i »de første elementer«. Der er eksempler på, at folk har sendt børn til skole både i Ribe, Varde, ja endog i Hamborg. De mange selvejere og den større velstand i store dele af Sønderjylland tillod oprettelsen af de mange bondeskoler dernelde. Disser historie er forøvrigt ikke let at følge, kilderne svigter. Da vore sydlige sogne: *Farup, Hjortlund, Kalvslund, Seem og V. Vedsted* hørte med til Sønderjylland, finder vi i *Japsens* bog såre kærkomne oplysninger om disse sognes skoler. Vi ser således, at *Farup* allerede 1693 fik sit skolehus, der dog senere helt for-

Lokalhistorisk litteratur

svandt. 1754 bevilges 300 mark af kirkekassen til huset, men det blev dog først bygget 1765, og der oprettedes en fundats. Ligeledes i Hjortlund, som det tidligere var sket de fleste steder i amtet. Både i Seem og Farup undervistes endog i tysk. Også Varming og Høm fik skolehuse i henhold til en fundats. Det var ikke samme love, der gjaldt i sønderjysk og kongerigsk skolevæsen. I den anledning kom der i 1803 til at stå strid i Seem. Japsens bog er ikke blot en særdeles værdifuld skolehistorie, men den giver samtidig et vægtigt bidrag til de nationale problemers historie.

H. K. K.